

סימן ט נזק לבגד בניקוי-יבש

- ראשי פרקים
- א. אומן שהזיק.
- ב. אומן שויתר על שכרו.
- ג. האם האומן מפסיד את שכרו.
- ד. שומר שמסר לאומן
- ה. שומת הנזק.

נידונו בחליפה מבד משי שתפרה התובעת גב' פ. לחתונת בתה, בעלות של 1600 ש"ח. לאחר החתונה, לפני כשנה, מסרה התובעת את הבגד

לניקוי יבש למר ל., שאינו מכבס בחנותו אלא מעביר את הבגדים למפעל ניקוי יבש של מר ש. [להלן "הנתבע"]. לטענתה, בשעת המסירה היה הבגד מלוכלך בצוארון בלבד [כתוצאה מאיפור]. כשהוחזר הבגד מהמפעל לחנותו של ל. נמצאו בו כתמים כהים. לטענת התובעת, כתמים אלה נוצרו ככל הנראה מירידת צבע מהפיאטים. הבגד הוחזר לניקוי חוזר במפעלו של הנתבע. בניקוי החוזר לא רק שלא הוסרו הכתמים הכהים, אלא שנמצאו בבגד שני כתמים לבנים בולטים. הנתבע טוען כי כתמים אלה לא נוצרו כתוצאה מהניקוי. לטענתו- אלה הם כתמי אוכל שאינם יורדים בניקוי הרגיל, אדרבא- הניקוי הרגיל מוציא את השמנוניות, ואילו מרכיבים אחרים של הכתם נותרים בעינם.

מר ל. הבהיר שבשעת מסירת הבגד לניקוי בפעם הראשונה היה רק כתם בצוארון. לא זכורים לו כתמים כהים אחרים. מיד לאחר גילוי הכתמים, הסכימו הנתבעים מיוזמתם שלא לקבל כל תמורה עבור הניקוי.

א. אומן שהזיק

ראשית אציין שאינני מקבל את טענת הנתבע שהכתמים נגרמו כתוצאה מאוכל שניתז על הבגדים במהלך החתונה. צורת הכתמים, כמותם ומקומם בבגד [באזור הפיאטים], מוליכים למסקנה שהכתמים נגרמו כתוצאה מהשפעת תהליך הניקוי על הפיאטים. הכתמים הלבנים באזור הצוארון נגרמו לענ"ד כתוצאה משימוש בחומר חריף במקום הכתם, דבר שיצר מעין שיפשוף בבד.

איתא בב"ק צט, ב: ... כי הא דאמר רבי זירא, הרוצה שיתחייב לו טבח, יקדים לו דינר. מיתבי, המוליך חיטים לטחון ולא לתתן ועשאו סובין או מורסן, קמח לנחתום ועשאו פת ניפולין, בהמה לטבוח וניבלה, חייב מפני שהוא כנושא שכר. ורצתה הגמרא להוכיח מבריייתא זו שהיזק מסוג זה נחשב כפשיעה וחייב האומן אף אם אינו

מקבל שכר על עבודתו, וכמו שפירש רש"י שם (בד"ה כנושא שכר),
וז"ל:

"אף זה חייב כנושא שכר, ואע"פ שאין נושא, אלמא פשיעה היא
ולא אונס, גבי שומר חנים נמי חייב."
ותירצה הגמ' שם, מפני שהוא נושא שכר. כלי- דוקא במקום שקבל שכר
חייב בסוג מעין זה של נזיקין, משא"כ כשלא קבל שכר על עבודתו.
והטעם שאומן פטור כשעשה בחנים, פרש"י (ב"ק צט, ב ד"ה אומן
פטור); "דאנוס הוא". וכן פירשו התוס' שם בד"ה אימא, וז"ל:
"אבל בחנים פטור, אע"ג דאדם מועד לעולם, באונס כי האי לא
מחייב אדם המזיק."

הרי דבכה"ג חשיב האומן כאנוס, אלא שאינו אונס בגדרי השומרים,
דאל"כ גם בשכר הו"ל להיות פטור. אלא שאם נאמר שאינו אונס בגדרי
אונסין של שומרים, ק"ו שאינו יכול להחשב כאנוס גמור בגדרי אדם
המזיק, וא"כ קמה וגם ניצבה קושייתו של הרמב"ן (המובאת בשיטה
מקובצת ב"מ פב, ב) על התוס', וז"ל:
"ועוד הביאו, טבח אומן שקלקל דפטור בחנים, ואמאי, אדם
המזיק הוא. וכי נמי סביר לן אנוס הוא ליחייב. וזה ודאי
קשה עליהם, דכיון דמחייב בשכר אלמא כעין גניבה ואבידה
הוא, ולא אונס גדול ולא אונס קטן הוא, ופטרוהו בחנים."
הרמב"ן מקשה על שיטת התוס' דס"ל דתוצאת נזק שנגרמה מפעולת אומן
דינה כאנוס, דהרי גם לשיטתם אינו אונס גמור, וראיה דבשכר חייב,
וא"כ יש מקום אף לחייבו בחנים מדין אדם המזיק. ומתרץ הרמב"ן
שכל קושיית התוס' מעיקרא ליתא, "שאיין באומן הטועה במלאכתו משום
מזיק". בניגוד לדעת התוס' הסוברים שיש כאן פעולה של נזק שנעשתה
באונס, סובר הרמב"ן שאין כאן כלל פעולה של נזק שניתן לחייבו
מדין אדם המזיק. נזק הנובע מפעולה של אומן אין האומן מוגדר
כאדם המזיק, וכל הכח לחייבו הוא מטעם היותו נושא שכר, וע"כ
דוקא בשכר חייב, ולא בחנים.

גם מדברי רש"י (בד"ה כנושא שכר, הני"ל) נראה שסובר שאין מקום
לחייבו מדין אדם המזיק אלא מדין שומר, וע"כ כתב דחייבו בחנם
(בהו"א בגמ') נובע מעובדת היותו פושע, ולא כתב דחייב מפני
דחייב כאדם המזיק. וכה"ג למד המחנה אפרים (נזקי ממון סי' ה)
בדברי רש"י;
"דדין אדם המזיק לא שייך בזה, כיון שעליו מוטל להתעסק
בדבר."

וכן היא דעת הריב"א המובאת בתוס' רבינו פרץ. וטעם הדין- דכל
שעושה ברשות, אף דבעלמא ראוי לחייבו משום מזיק, כה"ג אין ראוי
לחייבו. וא"כ כל הכח לחייבו אינו מדין אדם המזיק אלא מדין שומר
שכר, והוי אונס מעין גניבה, דבשכר חייב ובחנים פטור, דבשכר
הו"ל להיזהר טפי.

מדברי הגמרא והראשונים הני"ל מבואר שנזקים שנעשו ע"י בעל
מקצוע כתוצאה מעבודה לא תקינה, אינם נחשבים כפשיעה ונזק בידים
אלא כאנוס מעין גניבה, ואין לחייבו מדין אדם המזיק, הן לטעם
התוס' והן לטעם הרמב"ן, ורק האומן בשכר, מתוקף היותו שומר שכר,
חייב אף בנזקים מעין אלו. ברם, אין מעשה נזק שנעשה כתוצאה
מפעולה בלתי זהירה של האומן יכול להחשב כפשיעה, וע"כ אין לחייב
אומן בחנים בנזקים מעין אלו. עוד מבואר שם בגמ' דדוקא אומן
נחשב כאנוס, אך לא הדיוט. מי שאינו אומן שגרם נזק באופן הני"ל,

הרי הוא בבחינת אדם מזיק, וחייב.

וכך גם פוסק הרמב"ם בפ"י משכירות ה"ה, וז"ל:

"המוליך חיטין לטחון ולא לתתן ועשאן סובין או מורסן, נתן קמח לנחתום ועשאו פת נפולין, בהמה לטבח וניבלה, חייבין לשלם דמים מפני שהן נושאי שכר. לפיכך אם היה טבח מומחה ושחט בחינם פטור מלשלם, ואם אינו מומחה אע"פ שהוא בחינם חייב לשלם."

וכ"פ בחו"מ שו, ד. ועיי"ש בסמ"ע ס"ק יג;

"דכיון שהוא מומחה ואינו רגיל לבוא מכשול זה לידו, אמרינן דמזל דבעל הבהמה גרם לו שבא מכשול זה לידו, אבל שחטו בשכר חייב, דהו"ל להזהר טפי."

הסמ"ע מבאר מדוע אין להחשיב את האומן כפושע, דלכאורה אומן שקלקל הרי זה בבחינת פשיעה. אלא, מסביר הסמ"ע, כיון שהפעולה הינה בתחום מומחיותו של האומן ואין נזק מסוג זה דבר רגיל אצלו, אמרינן שמזלו של בעל החפץ גרם. ואף שאין בזה משום פשיעה, מ"מ אין זה אונס שנפטור אותו כשעשה בשכר, והו"ל להזהר טפי בעבודתו כיון שמקבל עליה.

ההגיון שעומד מאחורי הקביעה שאין האומן נחשב כפושע, יוצא מנקודת ההנחה שהאומן עשה את כל הנדרש כדי לבצע את פעולתו באופן חיובי שלא יגרם כל נזק. ע"כ כל דבר דהו"ל לאסוקי אדעתיה שיגרם נזק מעין זה, יש לחייבו מדין פשיעה, ויתחייב אף כשעשה בחינם. כן מוכח מדברי תרומת הדשן סי' קפו, והשי"ך סי' שו ס"ק י. וכן נראה מדברי הערוך השולחן (שו, סוס"ק ט) דמה דאיתא בגמ' דהיכא דלא לתתן לא חשיב כפושע;

"היינו שלא לתתן כראוי, דאם לא לתתן כלל, אין לך פושע

גדול מזה."

ונראה שדברי ערוך השולחן מכוונים עם דברי השלטי גבורים (ב"ק לה, ב- בעמודי הרי"ף), וז"ל:

"דדוקא גבי טבח הוא דאיכא לפוטרו היכא שהוא אומן, דאיכא טעמא להחשיבו אנוס, שהוא מקלקל בשעת המעשה, אבל גבי טחינה אי אפשר להחשיבו אנוס מה שלא לתת, דהוא מילתא דהוי קודם טחינה, וצ"ע."

והסבר דבריהם, שכאשר האומן לא בצע כלל פעולה הנדרשת למעשה האומנות, הרי הוא בבחינת פושע ואין לפטרו, ורק כאשר מעשה הנזק ארע מחוסר זהירות בשעת ביצוע הפעולה, ניתן לפוטרו כשעשה את הפעולה בחינם, ובשכר חייב, שהיה לו להזהר.

בנידוננו ניתן לומר שהנתבע עשה את כל הפעולות הנדרשות מתוך

מומחיות, ולכל הפחות לא הוכח שלא עשה כן. הנזק נגרם ככל הנראה מאי עמידות הפיאטים בפעולה הכימית, דבר שאינו יכול להכלל בתחום הפשיעה, אך גם אינו יכול להיות מוגדר כאנוס. זו דוגמה מקבילה למקרים הנ"ל, שבהם אומן שעשה ללא תמורה פטור ואילו אומן שעשה בשכר חייב. גם הכתמים שעדיין ניכרים [בצוארון ובתחתית הבגד] קרו לענ"ד מטעות מומחה בשיקול הדעת, והן בהחלט לא מוגדרים כפשיעה.

ב. אומן שויתר על שכרו

ובנידו"ד צ"ב האם האומן דינו כעושה בשכר, אם לאו. שהרי האומן

עשה אדעתא דשכר, רק בסופו של דבר ויתר על שכרו. וע"כ השאלה הנשאלת, האם יש לדונו כאומן בשכר לפי הכוונה מתחילה, או שיש לראותו כאומן בחינם לפי המציאות הסופית.

דין זה יכולים אנו ללמוד מדברי הטור בחו"מ סי' שו, מובא להלכה ברמ"א שו, ד, וז"ל:

"והטבחים שלוקחים הכרכשות מן הכשרות, נקרא שפיר בשכר, אע"פ שאין לוקחים כלום מן הטריפות, כיון שאם לא נטרפה היה נוטל נמצא זה שכרו, ועוד- הכרכשות שנותנים לו מן הכשרות, הן הן שכרו גם על הטריפות."

הטור מדבר על מקרים שבהם היו השוחטים לוקחים חלק פנימי מן הבהמה כשכר על פעולת השחיטה. חלק זה היה נלקח על ידם אך ורק אם נמצאה הבהמה כשרה, אך אם השוחט ניבל את הבהמה, אין לו שכר. והשאלה המבוררת, האם בתנאי שכר אלה ניתן להגדיר את השוחט ונמצאה טריפה כעושה בשכר, או כיון שלא יקבל את הכרכשתא מהבהמה שניבל, הרי הוא כעושה בחינם, והנפק"מ- האם יש לחייבו בתשלום דמי הבהמה. הטור פוסק שדינו כעושה בשכר, ומחייבו בדמי הבהמה משני טעמים. א- כיון שאם לא היתה הבהמה נפסלת בשחיטה היה נוטל שכר, הרי זה כעושה בשכר. ב- ששכרו מן הכשרות הוא על כל פעולות השחיטה, כולל הטריפות, וע"כ יש להחשיב את פעולת השחיטה שניבלה את הבהמה כפעולה בשכר.

הנפקות בין שני התרוצים תהיה לענין שאלתינו. אם נאמר כטעם הראשון שבכל מקרה שהיתה הפעולה נשלמת באופן חיובי היה נוטל שכר, אף שהפסיד את שכרו עקב הנזק שגרם, מ"מ הרי הוא כעושה בשכר, כיון שירד אדעתא דשכר, א"כ גם שכר התלוי ועומד בהשלמת הפעולה יחשב כשכר לענין אחריות האומן. אך אם נפרש כטעם השני, א"כ דוקא כשמקבל שכר בסופה של הפעולה, וכנידון השחיטה ששכר הכשרות כולל גם את שכר הטריפות, יש להחשיבו כאומן בשכר, אך לא במקרה שלא קבל שכר על פעולתו, אף שירד אדעתא דשכר.

ובקצוה"ח (רכז ס"ק יא) נקט בפשיטות כטעמא קמא, וז"ל: "והיינו משום דכן הוא כל שומרי שכר, אם שמרו כראוי נוטל שכרו, ואם נגנב או נאבד ולא שמרו כראוי, משלמין דמי החפץ ומפסידין שכרן, ואפי' בעבדים ושטרות דאינן בדין שמירה מפסידין שכרן, כדאיתא בפרק הזהב נשבעין ליטול שכרן, ומשום דלא הבטיח שכר אלא כשישמור אותו כראוי, ואפ"ה הוי שומר שכר, כיון שאם ישמור אותו כראוי יטול שכרו משלם. והיינו נמי בטבחים כיון שנוטלין שכר מן הכשירות וכשישחוט כראוי יטול שכרו, משום הכי חייב הוא כדין שמירת שומר שכר, ואם נתנבלה בשחיטתו, חייב לשלם, דהיה לו לשומרו שלא לנבל, כיון שיטול שכרו אם ישחוט אותו בהכשר."

הרי דס"ל לקצוה"ח דכל היכא שירד אדעתא דשכר, אף ששכרו תלוי ועומד באי גרימת נזק, מ"מ דינו כעושה בשכר.

יתירה מזו- אם לא נאמר כן, לא ימצא לעולם אומן בשכר שהזיק. דלהלן סע' ג יתבאר שאומן בשכר מפסיד את שכרו כשבעטיו נגרם נזק לחפץ, אף כשא"א לחייבו על הנזק, כיון שלא ביצע את הפעולה שלשמה מקבל שכר, ואם הקביעה על היותו אומן בשכר או בחינם נקבעת לפי המציאות הסופית, לעולם יהיה דינו כאומן בחינם. ע"כ בנידו"ד, אף שויתר על שכרו, דינו כאומן העושה בשכר.

אלא שלכאורה יש להקשות מדברי הגמ' בב"ק צט, ב, מרבי זירא

שהציע להקדים שכר לשוחט כדי שיתחייב בנזקי הבהמה, למה היה לו להקדים שכר, בהתחייבות גרידא סגי, ואף שבגרימת נזק יפסיד שכרו. ישוב לקושיא זו נמצא בשיטה מקובצת (ב"ק צט, ב ד"ה קדים) בשם הרמ"ה מסרקסטה, וז"ל:

"וצי"ע, כיון דלא שקלי אגרא אלא לבסוף, כדאמרינן יקדים לו דינר ויתחייב לו השוחט. ודלמא יקדים לפסוק שכרו קאמר." הרי דס"ל לרמ"ה דאין כוונת רבי זירא שיקדים לו ממש שכרו אלא שיקצוב לו שכרו. ועיי"ש בשטמ"ק דהא דאמר רבי זירא שיקדים לו שכר הוא רק בכדי שיתבצע באופן זה קניני השכירות, אך לא לענין עצם החיוב.

ג. האם האומן מפסיד את שכרו

הרשב"א בתשי' (ח"ד סי' קל), כתב וז"ל:
"שאלת, הא דקיי"ל בפרק הגוזל עצים (צט, ב) בטבח אומן שקלקל שאם עושה בשכר חייב לשלם, אם שחט כראוי ונמצאת סכינו פגומה מהו שישלם. ואמרת דמסתברא לך שהוא פטור מלשלם דאימור בעור נפגמה. תשובה. כדן אמרת לפוטרו מן התשלומין ... אבל שכרו הפסיד, דאף הטבח אינו נוטל שכרו מספק, דדלמא בסכין פגומה שחט."

מדברי הרשב"א למדים אנו שאומן שקלקל במלאכתו אינו נוטל את שכרו, ואף אם ספק קלקל, אינו יכול להוציא שכרו מספק. ואפשר דיש לחלק בין כשודאי שחט בסכין פגומה, דחשיב פשיעה במה שלא בדקה, וכמשי"כ לעיל, לבין טבח שקלקל בשעת מעשה, וכנידו"ד, דבכה"ג יש צד לומר שיש לו שכרו.

ברם, תשובה לשאלה זו מצאנו בדברי הקצוה"ח (שה ס"ק ב), וז"ל:
"ונראה דאע"ג דשמירה בבעלים פטור אפי' מפשיעה, אבל שכרו מיהא מפסיד, דלא גרע מעבדים ושטרות והקדשות דנשבעין ליטול שכרן, כמבואר בפרק הזהב והוא בטור ושו"ע שא"א. וכל שלא שמר כראוי מפסיד שכרו, ואפי' בשמירה בבעלים. אלא דנראה דהיינו דוקא היכא דנתן לו שכר לשמור, אי"כ כל שלא שמר כראוי, אפי' שאין בו דין שמירה, אבל שכרו מיהא מפסיד כיון שלא עשה מלאכתו ששכרו לכך לשמרו כתורת שומר שכר." מדברי קצוה"ח מבואר שאפי' במקום שאין לחייבו על הנזק שנעשה, מ"מ מפסיד את שכרו. וראיה משומר עבדים שטרות וקרקעות, שאף שאין בהם דין שמירה, מ"מ אם לא שמר עליהם כראוי הפסיד שכרו, כדאיתא בב"מ נח, א ובחו"מ שא"א. ועיי"ע בש"ך חו"מ שג, ה ובנתיבות שם ס"ק ג, ומ"מ כל שלא עשה את המלאכה שנשכר לבצעה, אין לו שכרו. וכן מוכח מהגמ' בגיטין נד, ב בסופר שלא כתב אזכרות לשמן דמפסיד שכרו.

ע"כ נראה בנדו"ד שבגד שנמסר לניקוי ולא נוקה מכתמיו או שנולדו בו כתמים אחרים, הפסיד האומן את שכרו.

ד. שומר שמסר לאומן

אף שמר ל. נחשב ג"כ כשומר בשכר, והוא הרי זה שקבל מיד התובעת את הבגד ולא מר ש. מ"מ אין מקום לחייבו בתשלומי הנזק, תוך מתן אפשרות לתבוע את מר ש. שהרי מר ש. "צאית דינא" וקבל על עצמו

בקנין לעשות ע"פ דין תורה, ולא שייך טעם הטרחה להעמידו לדין. וראה בענין זה בב"ק קח, בחו"מ רצד, ובנו"כ, וע"ע במש"כ בענין זה לעיל סי' זח. ע"כ מר ל. פטור לחלוטין מתשלומי הנזק, ואפוכי מטרתא למה לי.

ה. שומת הנזק

בשומת הנזק יש לשער את מחיר הבגד בשעת המסירה לניקוי ואת מחירו לאחר הנזק, ואת ההפרש ביניהם חייב המזיק, כדקיי"ל בחו"מ סי' שפז, א וסי' תג. יש לדעת כי אין באפשרות לתת שומה מדויקת לחלוטין. מדובר בהערכה ע"פ אומדן דעת וברורים.

בשומת מחיר הבגד בשעת הנזק יש לקחת בחשבון שמדובר בבגד שכבר נלבש בארוע [בחנות בת התובעת]. בכל מקרה היה על הבגד לעבור תהליך של ניקוי יבש לאחר החתונה, וע"כ יש לקחת זאת בהערכת המחיר. מברור שערכתי התברר כי בגד מסוג זה שנלבש פעם אחת ועבר תהליך של ניקוי יבש, יורד מחירו בממוצע בכ- 25%. ובנדו"ד עמד מחירו בשעת המסירה לניקוי ע"ס של 1200 ש"ח.

ירידת ערך כתוצאה מכתמים תלויה באפשרות תיקון הנזק [ע"י החלפה של חלק מהבדן ועלותו. במידה ולא ניתן להשיג בד זהה, יש בעלי חנויות שיסכימו למכור במחירי הפסד, ויש שיתאימו לחצאית זיקט אחר, ואת החליפה, או שיזרקו או שישתמשו בה לצרכים אחרים, ובלבד לשמור על רמת מחירים.

לאחר ברורים, ולפי אומדן דעת, כתוצאה מהכתמים הנראים כיום בבגד, בפרט ובעיקר כתוצאה מהכתם שעדיין ניכר בצוארון ובתחתית הבגד (אף שהבגד בהחלט בר שימוש), ירד ערך הבגד בכ- 25% כפי שציינתי לעיל, אין לכך מחיר קבוע וידוע, והכל נקבע לפי ממוצע ואומדן דעת. ע"כ שומת הנזק בנדו"ד היא שלוש מאות ש"ח.

לאור האמור לעיל:

- א. הנתבע ישלם לידי התובעת עבור הנזק סך של שלוש מאות ש"ח.
- ב. התובעת פטורה מתשלום דמי הניקוי יבש.
- ג. מר ל. נמצא פטור לחלוטין מחובת תשלום.

מסקנות

- א. טבח אומן ששחט בהמה וניבלה, אם שחט בחינם- פטור, בשכר- חייב, והדיוט אף בחינם חייב.
- ב. הנ"ל מתיחס דוקא לאונס מעין גניבה ואבידה, אבל בפשיעה- חייב אף אומן בחינם.
- ג. טבח ששכרו הוא חלק מהבהמה הכשרה, ואם נמצאת הבהמה טריפה אינו מקבל שכר, מוגדר כאומן בשכר אף על הטריפות, וזאת משני טעמים:
 - א- שאם לא היתה טריפה היה נוטל שכר, א"כ זה גופא שכרו. ב-
 - ג. שכרו על הכשרות הינו שכר גם על הטריפות. נפק"מ כששחט רק

בהמה אחת, לטעם קמא- קבל שכרו, לטעם שני- לא קבל. ובקצוה"ח
נקט כטעם הראשון.

ד. אומן בשכר שקלקל, אף במקרים שאין לחייבו על הנזק, מ"מ מפסיד
שכרו.

ה. שומת נזק כנדו"ד- יש לחשב את מחיר הבגד בשעת מסירתו לניקוי,
ואת שווייו לאחר הניקוי, ואת ההפרש ישלם המזיק.